

RASPRAVE I ČLANCI

VLADIMIR PETROVIĆ, naučni saradnik
Institut za savremenu istoriju
Beograd, Trg Nikole Pašića 11

UDK 94(497.11)"1993"
341.37(497.1)"1993"
355.426(497.6)"1991/1995"

ODNOSI UNUTAR SRPSKE POLITIČKE ELITE I KRAH VENS-OVENOVOG MIROVNOG PLANA ZA BiH*

APSTRAKT: Na osnovu raspoložive arhivske građe i objavljenih sećanja članak ispituje raslojavanja unutar srpskih rukovodstava ispoljena tokom prve polovine 1993. prilikom pregovora o mirovnom sporazumu za Bosnu i Hercegovinu poznatog pod imenom Vens-Ovenov plan. Analizirani stavovi političkih i vojnih rukovodilaca SRJ, Srbije, Crne Gore, Republike Srpske i Republike Srpske Krajine ukazuju na ozbiljna razmimoilaženja koja kulminiraju odbijanjem mirovnog plana, upućujući time na policentrični aspekt srpske ratne politike i složenu prirodu odnosa između njenih nosilaca.

Ključne reči: Rat u Jugoslaviji, Vens-Ovenov plan, Bosna i Hercegovina, Slobodan Milošević, Dobrica Ćosić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić

Vens-Ovenov mirovni plan je predstavljao sveobuhvatan aranžman za obustavu rata u Bosni i Hercegovini, koji su u ime Mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji do kraja 1992. izradili i zaraćenim stranama prezentovali njeni kopredsednici lord Dejvid Oven i Sajrus Vens. Od januara do maja 1993. predstavnici bosanske, srpske i hrvatske strane razmatrali su dokumenta ovog plana koji je predviđao održanje međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine uz njenu decentralizaciju na deset *de facto* etnički razgraničenih, ali teritorijalno nepovezanih provincija. Njihovo bi konstituisanje iziskivalo odstupanje sa dela teritorije posednute od srpskih snaga tokom druge polovine 1992. Otud su i rasprave o svrsishodnosti ovog plana vođene unutar srpskih rukovodstava bile obeležene ozbiljnim razmimoilaženjima.

---

* Rad je deo projekta *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku: između demokratije i diktature* (broj 177016), koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Prezentovanje Vens-Ovenovog plana na Ženevskoj konferenciji

Početak 1993. u Ženevi su otvoreni mirovni pregovori između tri zaraćene strane u Bosni i Hercegovini, na kojima su kopredsedavajući Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, Sajrus Vens i Dejvid Oven, izložili nacrt mirovnog plana. U prvoj fazi rada konferencije (2–5. januar) prezentovana su dva dokumenta, *Sporazum koji se odnosi na Bosnu i Hercegovinu* i *Sporazum o miru u Bosni i Hercegovini*.¹ Sa tekstom prvog, u kojem je skiciran ustavni okvir države, mapirana podela na oblasti, definisan odnos između provincija i centralnih vlasti i usaglašena saradnja u humanitarnim naporima, trebalo je da se saglasi političko rukovodstvo. Sadržaj drugog, koji se odnosio na implementaciju primirja, razgraničenja i postepenog razvojačenja, predstavio je komandant UNPROFOR-a Satiš Nambijar, a trebalo je da ga potpišu komandanti suprotstavljenih vojski. Pri otvaranju Konferencije, sem na hrvatskoj strani, nije postajala spremnost da se dokumenta potpišu. Srpska strana je prihvatila mape i sporazum o miru, ali samo u načelu, a suprotstavljala se formulacijama ustavnih principa. Bosanska strana je prihvatila ustavne principe i sporazum o miru, ali je ocenila mape kao neprihvatljive, pa su razgovori privremeno obustavljeni, a strane su nastavile unutrašnje konsultacije.

Srpske političke elite su ovo pitanje raspravljale u Beogradu, na sastancima Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici predsednika SRJ održanim 9. i 21. januara, kojima je pored članova ovog tela prisustvovalo rukovodstvo Republike Srpske (Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Ratko Mladić, Nikola Koljević) i Republike Srpske Krajine.² Rukovodstvo bosanskih Srba je bilo jednodušno u otporu planu, po cenu potpune konfrontacije sa međunarodnom zajednicom. Momčilo Krajišnik je istakao: „Konstatovali smo da je osnovna činjenica da ne možemo prihvatiti osnovni ultimativni zahtjev koji su Evropska zajednica i Ujedinjene nacije pred nas postavili, da priznamo Bosnu i Hercegovinu kao državu.“³ Radovan Karadžić je tvrdio: „Po našem dubokom uvjerenju, predlozi su tako napravljeni i

---

¹ Nacrt mirovnog plana predložen 2. januara 1993. u: Vladimir Petrović (prir.), *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, Beograd 2010, tom I, 11–17. Detalji plana u: David Owen, *Balkan Odyssey*, Indigo, London 1996, 94–150.

² Ovaj Savet, koji je po stupanju na dužnost predsednika SRJ osnovao Dobrica Ćosić, činili su pored njega i predsednik savezne vlade (Milan Panić), predsednik Republike Srbije (Slobodan Milošević), predsednik Crne Gore (Momir Bulatović), predsednik vlade Republike Srbije (Radoman Božović), predsednik vlade Republike Crne Gore (Milo Đukanović), savezni ministar za inostrane poslove (Ilija Đukić), savezni ministar za unutrašnje poslove (Pavle Bulatović) i specijalni savetnik predsednika SRJ (Svetozar Stojanović).

³ Stenografske beleške sa proširene sednice Saveta od 9. januara 1993, u: V. Petrović, *n. d.*, tom I, 38.

sračunati da ih Srbi odbiju. Mapa je provokativno antisrpska, kao i ustavni principi (...) Oni, dakle, ne žele silom da nas liše naših prava; oni traže našu kooperativnost na našem uništavanju. To je nama potpuno jasno i zato ne možemo da prihvatimo ništa što definiše do kraja našu sudbinu.“ Njihov kontrapredlog formulisao je Nikola Koljević: „Odavno smo razmišljali o toj ideji – potrebi za svesrpskom skupštinom, skupštinom svih legitimnih predstavnika srpskog naroda u različitim delovima bivše Jugoslavije. Mislimo da bi to bio jako značajan i krupan korak, za razliku od onih sitnih koje smo do sada koristili, taktizirajući i pokušavajući da nadlukavimo mnogo lukavije od nas. To bi bio taj krupan korak – organizovanje jedne takve skupštine.“⁴

Predsednici SRJ, Srbije i Crne Gore, Dobrica Ćosić, Slobodan Milošević i Momir Bulatović bili su suprotnog mišljenja, uvereni da bi unilaterano odbacivanje plana dovelo do daljeg stezanja sankcija, a možda i do vojne intervencije. Posebno je Slobodan Milošević, zabrinut zbog štete koju je sunovrat ekonomije nanosio njegovoj vlasti, insistirao na nastavku pregovora: „Ne bih bio za to da se sada ovde zaklinjemo u strateške ciljeve; oni su jasni. Ovde nema nikoga za stolom koji to mišljenje ne deli. Naš je strateški cilj da srpski narod na Balkanu bude slobodan i ravnopravan (...) Iako je plan koji je predložen, kao i tačke, za sada nepovoljan, treba raditi da se one preokrenu u povoljnu definiciju naših stvari; oni ipak sadrže glavnu povoljnu komponentu i glavno opredeljenje. Naime, plan je prihvatio razgraničenja po etničkom principu; on već sam u sebi sadrži razgraničenja po etničkom principu, što su oni, do skoro, tvrdili da uopšte ne dolazi u obzir (...) Prema tome, ja bih bio za jedan prilaz koji, u ovom trenutku, može maksimalno da „omekšava“ njihove ponuđene principe i da ih okreće (...) Dakle, ja sam za pragmatičan pristup postojećim uslovima i okolnostima, međunarodnom okruženju i iskorišćavanju mogućnosti da se stvari vode dalje; pre nego za momentalnu konfrontaciju koja, praktično, iza sebe nema drugi korak.“⁵ Karadžić nije bio impresioniran ovim argumentom, ističući svoj doživljaj međunarodnih pregovarača: „Moram da vam kažem da su to pravi razbojnici; oni su kriminalci, potpuno amoralni, koji su spremni da prevare (...) Vjerujte mi, bila bi katastrofa da mi ovo prihvatimo.“⁶

Shodno tome, u produžetku razgovora u Ženevi, prilikom rasprave o nacrtu plana, sve su strane, a posebno srpska, imale niz zamerki. Pregovarači su pak insistirali na potpisima. Mate Boban, predstavnik bosanskih Hrvata, potpisao je sva tri ponuđena dokumenta. Radovan Karadžić je ovoga puta potpisao i vojni sporazum, ali ne i mape razgraničenja. Alija Izetbegović je zatim odbio da potpiše dokumenta, podržavši međutim ustavne

⁴ Isto, tom I, 41–42, 46.

⁵ Isto, tom I, 62–65.

⁶ Isto, tom I, 73.

principe Sporazuma. Usledila je nova, duža faza konsultacija, okončana 24. januara, kada su se predstavnici ponovo našli u Ženevi da razmotre dopunjene tekstove, koji su ovoga puta sadržavali izmenjen *Sporazum koji se odnosi na Bosnu i Hercegovinu*, korigovanu mapu podele na provincije, promenjene ustavne principe, ali i detaljno razrađen i aneksiran *Sporazum o miru u Bosni i Hercegovini*.⁷ Oba su iziskivala potpis političkih rukovodstava, dok je pitanje tačnog razgraničenja provincija ostalo da se razmatra kao aneks sporazumima. U novoj etapi „lova na potpise“, međunarodni pregovarači su ponovo uspeali da dobiju hrvatske potpise, ali i srpski pristanak na oba sporazuma, doduše uslovljen skupštinskom potvrdom potpisa. Muslimanska strana je odbila da potpiše vojni sporazum dok se ne razjasni pitanje povlačenja i kontrole teškog naoružanja i dala samo načelnu podršku ustavnim principima. Konstatujući da ova faza pregovora nije uspeala, kopredsednici su zatvorili ženevske pregovore 30. januara. Svoj izveštaj prezentovali su 3. februara u Njujorku, tražeći podršku Saveta bezbednosti za njegovo usvajanje, čime je otpočela faza međunarodnih pritisaka spram zaraćenih strana usmerenih ka postizanju saglasnosti na ponuđeni mirovni projekat.

Razmimoilaženja srpskih rukovodstava

Postojeće podele unutar srpskih političkih elita u pogledu držanja prema Vens-Ovenovom mirovnom planu produbljuju se tokom proleća 1993, posle prenošenja pregovora iz Ženeve u Njujork. Dok su srpska i muslimanska strana i dalje odbijale da stave svoj potpis na mape, nova predsednička administracija Sjedinjenih Američkih Država je takođe gubila interesovanje za ovaj plan i najavljivala odlučnije poteze usmerene ka okončanju rata.⁸ Pod njenim uticajem, bosanska i hrvatska strana tokom marta približavaju stavove. Ne samo da prihvataju plan u celosti, već se obavezuju i na formiranje zajedničkih oružanih snaga. U isto vreme Vojska Republike Srpske nastavlja sa ofanzivom u istočnoj Bosni, pa tako srpska strana ponovo postaje jedini kočničar mirovnog procesa. Generalni sekretar UN poziva bosanske Srbe da okončaju rat potpisom na sporazum, mirovni pregovarači Sajrus Vens i Dejvid Oven povećavaju pritisak, a nova strategija SAD se nagoveštava kroz pretnje pooštavanjem sankcija protiv SR Jugoslavije i najave politike *lift and strike* – ukidanja embarga uvoza oružja u BiH, po potrebi i vazдушnih udara. Pod takvim međunarodnim pritiskom razmimoilaženje

---

⁷ Nacrt mirovnog plana predložen 30. januara 1993. u: V. Petrović, *n. d.*, tom I, 249–259.

⁸ O tome više u: Živorad Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Beograd 2007, 103–112.

srpskih političkih rukovodstava postalo je očiglednije. Ohrabreni tromesečnim izvrđavanjem potpisa, nedotaknuti pretnjama, pa i podstaknuti mogućnošću da politika pritisaka utera SRJ u otvoreniji vojni angažman, rukovodioci bosanskih Srba su podrivali svaki sporazum baziran na očuvanju međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine. Sa svoje strane, vrh SRJ procenjuje da se uloga međunarodnog faktora ubrzano menja i da postojeći plan može biti zamenjen za srpsku stranu nepovoljnijim aranžmanom, ako ne i neposrednom intervencijom. Otuda i pritisak na bosanske Srbe da prihvate sporazum dok je još uvek na stolu.

U ovom okviru izdvajaju se interesantne nijanse. Srpski predsednik Slobodan Milošević profilise spoljnopolitički imidž „poštenog posrednika“. Nastojeći da zadrži kontrolu nad buntovnim bosanskim Srbima, Milošević sve agresivnije zahteva potpise na Vens-Ovenovom planu, u čemu ga bezrezervno podržava crnogorski kolega Momir Bulatović: „Iskreno smo željeli mir i bili spremni na svaki razuman kompromis i ustupak da bi se taj cilj ostvario. Rukovodstvo Republike Srpske nije delilo naše mišljenje ... u jugoslovenskom državnom vrhu rađala se sve veća nervoza.“⁹ Naravno, nije pacifizam motivisao dvojicu predsednika, koliko potreba za rasterećenjem međunarodnog pritiska, ukidanjem sankcija i daljim učvršćenjem vlasti. Sama Srbija je naime bila rastrzana između podrške Vens-Ovenovom planu koju zagovaraju Srpski pokret obnove i Demokratska stranka, i stava Srpske radikalne stranke da je njegovo prihvatanje ravno izdaji. Lavirajući između ove dve pozicije, Milošević je dezorijentisao i svoje partijsko utvrđenje, Socijalističku partiju Srbije, koja se na ovom pitanju, istina jedva primetno, raslojava na pristalice produženja, odnosno okončanja rata.¹⁰ Retorika neučestvovanja u ratu postala je prazna fraza – Miloševićeva baza je bila ugrožena.

Predsednik Savezne Republike Jugoslavije, Dobrica Ćosić, nije brinuo takve brige. U otvorenom unutrašnjem sukobu sa Miloševićem od uklanjanja premijera Milana Panića krajem 1992, Ćosić se nalazio u sve većoj izolaciji u pitanjima dnevne politike. Srpska radikalna stranka je već rutinski pokretala pitanje njegovog opoziva u Saveznoj skupštini SRJ, a iza ove inicijative nazirala se Miloševićeva namera da se otarasi potencijalnog konkurenta. „Osećanje da su moji napori besmisleni sve je gušće. Šešelji i Miloševići ljudi klevetaju me i nipodaštavaju“.¹¹ Zauzvrat, Ćosić se distancira od politike srpskog predsednika sa kojim je i definitivno politički raskrstio, oslanjajući se na svoje „specijalne veze“ kako sa srpskom opozicijom tako i sa bosanskim Srbima. Zamerajući Miloševiću na bahatosti u odnosu i prema jednima i prema drugima, Ćosić je uzaludno pokušavao da se

⁹ Momir Bulatović, *Pravila ćutanja*, Niš 2005, 158–159.

¹⁰ Borisav Jović, *Knjiga o Miloševiću*, Beograd 2001, 106–128.

¹¹ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, Beograd 2002, 303.

izdigne iznad situacije i održava privid koordinisane spoljne politike. „Nas su“, seća se Ćosić, „spoljne okolnosti približile. Nema se kud, primorani smo na saradnju, a izbegavamo da govorimo o razlikama.“¹² U Ženevu predsednici putuju u dva različita aviona, ali se u pregovorima drže zajedno. Otuda raste i Ćosićeva neodlučnost spram Vens-Ovenovog plana, za čije se prihvatanje deklarativno zalagao na januarskim sednicama Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici. Međutim, 19. marta 1993. Ćosić beleži u svom dnevniku: „Kad bih bio siguran da bismo se spasli, predložio bih Karadžiću da potpiše Vens-Ovenov plan u ovoj njujorškoj, američkoj verziji. Ali znam da Karadžić i drugovi to ne mogu; njihova vojska i narod učenili su ih slobodom, pravom i pravdom. I nas u SR Jugoslaviji. Svi smo mi u bezizlazu.“¹³ Ipak, dva dana docnije zaključuje da „ne možemo da odolimo pritiscima spoljnih činilaca. Primorani smo da popustimo, a ja moram da ponese odgovornost za te sudbonosne odluke; moram ih prvi izgovoriti.“¹⁴ Intimno zgađen mirovnim predlogom, Ćosić je bio prinuđen da igra ulogu njegovog nevoljnog advokata. U tom smislu, nastoji da iskoristi svoj autoritet kod bosanskih Srba i da ih privoli na prihvatanje mirovnog sporazuma argumentima manje brutalnim od Miloševićevih.

Pitanje je u kojoj su meri rukovodioci bosanskih Srba shvatali, ili želeli da shvate ove kontradiktorne poruke iz „matice“. Njihova je politika bila mnogo jasnija. Kontrolišući preko dve trećine teritorije Bosne i Hercegovine, bili su uvereni da je pretnja vojnom intervencijom nerealna, nezainteresovani za ekonomske probleme koje su donele sankcije, a politički prezainteresovani da nikada ponovo ne postanu deo Bosne i Hercegovine. Vens-Ovenov plan, koji je predviđao decentralizovanu državu sa tri teritorijalno razdvojene provincije pod srpskom kontrolom, za njih je bio neprihvatljiv korak nazad. U pregovorima su učestvovali da bi izbegli teret potpune odgovornosti za produžavanje rata, a još više zbog pritisaka iz Savezne Republike Jugoslavije, na čijoj je materijalnoj podršci počivao njihov vojni uspeh.

Nejedinstva ni u ovom rukovodstvu nije manjkalo, ali se ono nije odnosilo na ratne ciljeve koliko na personalna pitanja, korupciju i borbu za moć. Radovan Karadžić, šef samoproklamovane države i glavni pregovarač srpske strane, izazivao je veliki animozitet svojim vladarskim stilom. Uz njega je stajao predsednik Narodne skupštine Momčilo Krajišnik, izmiritelj protivrečnih poslaničkih interesa i gospodar pljačkaške ratne ekonomije. Njihov manir je otvoreno kritikovala potpredsednica Republike Srpske Biljana Plavšić, a na njenoj dugoj listi kritika bila je i zamerka

---

¹² S. Đukić, *Lovljenje vetra, Politička ispovest Dobrice Ćosića*, Beograd 2001, 224.

¹³ D. Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 302.

¹⁴ Isto, 306.

da prečesto odlaze „po pamet“ u Beograd.¹⁵ Njen kolega Nikola Koljević nastojao je da igra, uglavnom bez uspeha, ulogu pomiritelja u sferi „unutrašnje politike, odnosno spora ko će imati vlast, u ovom slučaju finansijsku“.¹⁶ Iza ove nesložne grupacije nazirao se sve veći i važniji uticaj Vojske Republike Srpske i njenog načelnika Generalštaba, generala Ratka Mladića, koji nije krio prezir prema političkom vrhu Republike Srpske. On je pak bio upućen na neprekidnu komunikaciju sa vojnim vrhom SRJ, koji je formalno bio pod vrhovnom komandom Dobrice Ćosića, a faktički finansijski ovisan o Srbiji Slobodana Miloševića. Sve je to činilo situaciju konfuznom, a odnos snaga unutar srpskih političkih elita nepoznanicom čak i za njih same.

U skladu sa svojim ciljevima, bosanski Srbi ni krajem marta u Njujorku ne odstupaju od stavova izraženih u Ženevi. Međutim, ovoga puta Alija Izetbegović potpisuje čitav mirovni plan, a srpska strana ostaje izolovana i izložena međunarodnom pritisku. „Oni su čvrsto stajali na svojim pozicijama“, priseća se Vladislav Jovanović, tada republički ministar spoljnih poslova. „Nisu mogli da zamisle da ostanu bez teritorijalnog naslona na Srbiju. Moji pokušaji da ih privolim na veću diplomatsku lukavost i savitljivu taktiku nisu uspjeli. Za neki veći pritisak nisam bio ovlašćen, niti bi on bio plodan i da sam bio. Karadžić, Krajišnik i ostali iz rukovodstva nisu jednostavno bili mentalno spremni za prihvatanje neizmenjene mape. Verujem da je i Milošević bio svestan njene nesavršenosti i glavne strategijske mane, ali on je bio realniji i svestan da se iz postojeće situacije nije moglo više dobiti. Njujorška runda razgovora završena je punim fijaskom. Nije se naziralo šta može da usledi. Svi akteri u komadu: lord Oven i Vens, Karadžić i rukovodstvo Republike Srpske, Milošević i ja ostali su u zamračenoj atmosferi.“¹⁷ Sledi odbrojanje tokom kojeg predstavnici međunarodne zajednice sve otvorenije predočavaju rukovodstvu Srbije i SRJ posledice ovog odbijanja, a Milošević i Ćosić sa sve manje uvijanja prenose ovaj pritisak na rukovodstvo Republike Srpske.

Vens-Ovenov plan na Narodnoj skupštini Republike Srpske

U tako nejasnoj situaciji počinje odmeravanje snaga, a jedno od glavnih njegovih poprišta predstavljala su zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske (NSRS).¹⁸ Naime, pregovaračka pozicija bosanskih Srba u

¹⁵ Biljana Plavšić, *Svedočim*, knj. II, Banja Luka 2007, 10–25.

¹⁶ Nikola Koljević, *Stvaranje Republike Srpske. Dnevnik 1993–1995*, knj. I, Beograd 2008, 212.

¹⁷ Vladislav Jovanović, *Rat koji se mogao izbeći*, Beograd 2008, 139.

¹⁸ Narodna skupština Republike Srpske razvila se iz nastojanja Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine da formira sopstvene paralelne državne institucije. Srpski poslanici se tako izdvajaju 24. oktobra 1991. iz Skupštine BiH i konstituišu Skupštinu srpskog

ovoj fazi mirovnog procesa počivala je na stavu da svaku odluku pregovaračkog tima mora da potvrdi ratni skupštinski saziv, koji se sastojao od 82 poslanika, od kojih je velika većina (73) pripadala Srpskoj demokratskoj stranci. Taj stav je sa jedne strane pružao pseudodemokratski paravan, a sa druge je omogućavao delegaciji širi manevarski prostor da odoli kako međunarodnim pritiscima tako i onima koji su stizali iz SRJ. Otud je i sudbina mirovnog sporazuma formalno rešavana na sednicama Narodne skupštine, koja posle gotovo tromesečne pauze u aprilu održava ravno četiri zasedanja posvećena mirovnim pregovorima (26. i 27. zasedanje, Bileća, 2–3. april; 28. zasedanje, Novi Grad/Bosanski Novi, 23. april; 29. zasedanje, 26. april, Bijeljina).¹⁹ Posle kraha njujorške pregovaračke faze sa kraja marta i nagoveštaja vojne intervencije, naredno zasedanje Narodne skupštine Republike Srpske zakazano je za 3. april u Bileći.

Skupštinska zasedanja izazivaju veliku pažnju domaće i međunarodne javnosti. U Bileći poslanici odbacuju plan, predlažu primirje uz nastavak pregovora, osuđuju politiku međunarodnih pritisaka i prete potpunim povlačenjem iz pregovaračkog procesa ukoliko se oni nastave. Automatski je usledila serija jakih pritisaka na jugoslovensko i srpsko rukovodstvo – Savet bezbednosti je izradio nacrt rezolucije kojom su se pooštravale sankcije, američka administracija je pripremala još oštrije mere, Evropska zajednica je pretila potpunom izolacijom SRJ. U Beograd su doputovali grčki premijer Konstantin Micotakis (6. aprila) i zamenik ruskog ministra inostranih poslova Vitalij Čurkin (7. aprila), da u ime vlada Grčke i Rusije predstave ozbiljnost situacije svojim partnerima. Istovremeno, Karadžić, Krajišnik i Koljević sreću se u Beogradu sa Miloševićem, Bulatovićem, Kantićem, Jovanovićem i Ćosićem, koji posle sastanka zaključuje: „Ovoj zemlji sa sadašnjim vođstvom i odnosima u njemu, odista, nema spasa.“²⁰

Tokom sastanka, Ćosić i Milošević bezuspešno nastoje da bosanskim Srbima predoče mračnu perspektivu. Predsednik NSRS Momčilo Krajišnik

---

naroda Bosne i Hercegovine sa sedištem u Sarajevu. Njom, kao i Skupštinom BiH, predsedava Momčilo Krajišnik. Skupština je organizovala plebiscit srpskog naroda za ostanak u Jugoslaviji 9. i 10. novembra, koji je bio svojevrsan pandan referendumu o nezavisnosti BiH. Skupština je 9. januara usvojila *Deklaraciju o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine*, a 28. februara je takođe donela Ustav Republike Srpske i veliki broj pratećih akata čime su SAO (srpske autonomne oblasti) u Bosni i Hercegovini dobile obeležja državnosti. Sa erozijom bezbednosne situacije u Sarajevu, poslanici se izmeštaju na Pale, mada će se sednice održavati u različitim gradovima BiH pod srpskom kontrolom. Više o NSRS u Vladimir Petrović (prir.), *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan. Stenografske beleške sa zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske*, tom II, Beograd 2011, 73–87. O političkom kontekstu u kojem je funkcionisala više u: Kosta Nikolić (prir.), *BiH u vreme raspada SFRJ, ISI/FHP*, Beograd 2011, 25.

¹⁹ Zapisnici sednica dostupni su na ICTY, Court Records, <http://icr.icty.org/>

²⁰ D. Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 315–317.

saziva novu skupštinsku sednicu, ali na njenom dnevnom redu nije usvajanje Vens-Ovenovog plana već plan o ujedinjenju Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Narednih dana kriza dostiže novi vrhunac. Dejvid Oven nagoveštava mogućnost vojne akcije sa ciljem prekida snabdevanja Vojske Republike Srpske iz Savezne Republike Jugoslavije, kao reakciju na nastavak ofanzivnih operacija oko Srebrenice, a Savet bezbednosti 17. aprila ovu oblast proglašava zaštićenom zonom Rezolucijom 819, čime je srpsko napredovanje zaustavljeno, a tako i olakšana teška humanitarna kriza u ovom gradu prenatrpanom izbeglicama. Dan kasnije, Savet bezbednosti Rezolucijom 820 maksimalno pooštava sankcije protiv SRJ.²¹ Izvršenje ove odluke, od koje su se uzdržale Kina i Rusija, odloženo je do 26. aprila, a njeno povlačenje uslovljeno je pristankom na Vens-Ovenov plan.

Dok ovaj rok ističe, Dobrica Ćosić saziva proširenu sednicu Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, u Beogradu 20. aprila. Ovaj sastanak, međutim, više otkriva nejedinstvo u stavovima pregovarača no njihovu spremnost da zajednički nastupaju. Ćosić, u dogovoru sa Slobodanom Miloševićem, otvara sednicu izlaganjem svih mana Vens-Ovenovog plana, ali i nabrojanjem razloga zbog kojih je njegovo usvajanje neminovno. Radoje Kontić i Života Panić ukazuju na težinu ekonomske, odnosno vojne situacije. Vladislav Jovanović je rezervisan, smatra da je moguće odugovlačiti i tako doći do boljeg aranžmana. Milošević, Bulatović i Đukanović insistiraju na pragmatizmu, ističu listu konkretnih ustupaka koji se mogu dobiti pre stavljanja definitivnog potpisa. Međutim, Radovan Karadžić insistira da srpska strana, koja kontroliše preko 65% teritorije, ne može da pristane na mape kojima bi se ova teritorija svela na nešto više od 40%.²²

Ovaj stav Karadžić ponavlja i lordu Ovenu na pregovorima 24–25. aprila, tokom kojih jugoslovensko rukovodstvo čitave noći nastoji da ga ubedi da potpiše plan. U međuvremenu, NSRS zaseda u Novom Gradu od 23. aprila, pa u Bijeljini 26. aprila. U Beogradu lideri bosanskih Srba istovremeno konferišu sa jugoslovenskim i srpskim rukovodstvom i međunarodnim posrednicima, ali ostaju nepopustljivi. Trojica predsednika zatim menjaju strategiju – nastoje da apeluju direktno na poslanike NSRS zajedničkim pismom koje je iz SRJ na Skupštinu u Bijeljini doneo Vladislav Jovanović. O odijumu koji je ova intervencija izazvala svedoči Biljana Plavšić: „Sednica je trajala, sa čestim prekidima, od dvanaest časova jednog dana do ranih jutarnjih časova sledećeg. Uglavnom se govorilo o mapi sporazuma i ne mogu da se setim nekih afirmativnih diskusija. Poslanici su smatrali da više nema o čemu da se raspravlja i da je vreme za izjašnjavanje. Takva je

²¹ Rezolucije Saveta bezbednosti UN 819 (17. april) i 820 (18. april).

²² Detaljni izvodi sa ovog sastanka Saveta u: D. Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 343–357.

situacija bila oko dvadeset časova. A Momo, predsednik Skupštine, nešto se lukavi, oteže i umara nas pauzama, onako kako samo on to zna kada mu treba. A očito je da mu je tada trebalo. Poslanici negoduju, jer vide da je neka igra u pitanju. Mrzovoljni su i pitaju se: „Što se ovaj obrvan lukavi sa nama?“, „Šta se čeka, što se ne glasa?“ Pauza je trajala duže od četiri časa. Svima je bilo jasno da se sve dešava na daljini većoj od dvesta kilometara od ove sale, u Miloševićevom kabinetu. A ova dvojica naših, Momo i Radovan, kao poslušni kunići sede u pauzama kod telefona i primaju naredbe. Sve je postalo jasno, pa i ova seoba Skupštine, i oni mladi ošišani ljudi koji su se onako bahato ponašali po hodnicima. Mislila sam: to su neki Slobini specijalci. Verovatno je tu noć Bijeljina bila puna takvih tipova koji su spremni na sve. Tako se „demokratski“ odlučuje, tako je to radio Tata, kako su ga zvali Radovan, Momo, Koljević i Buha.²³ Revoltirana, Plavšićka je uticala na poslanike da se suprotstave intervencijama jugoslovenskog, srpskog i crnogorskog predsednika.

Skupštinskim zaključkom odbačen je zahtev za potpisivanje Vens-Ovenovog mirovnog plana, umesto kojeg se upućuje *Proglas srpskom narodu*: „U trenutku kada donosimo sudbonosnu odluku koja znači dostojanstvo (...) treba nepokolebljivo stati na branik otadžbine, zbiti redove i dovesti borbu do kraja. Srpski narode, otpisuju te, a ti ćeš svojim ponosom i pravoslavnim duhom odbraniti svoje biće i očuvati svoje mesto u istoriji i prostoru, kao stari evropski pravoslavni narod. Tvoja sudbina je u tvojim rukama.“²⁴ Izglasava se i odluka o referendumskom izjašnjanju o Vens-Ovenovom planu na teritoriji Republike Srpske, koje se zakazuje za 15. maj. Pooštren režim sankcija prema SRJ stupa na snagu.

Odluka NSRS od 26. aprila pretila je da prelije čašu, jer je plan otvoreno uvodio Srbe u Bosni u rat do kraja, a Saveznu Republiku Jugoslaviju u konflikt sa čitavim svetom. Ruski ministar inostranih poslova Andrej Kozirjev je potvrdio da će se Rusija držati pooštrenog režima sankcija, a Boris Jelcin je osudio skupštinsku odluku i izrazio nadu da će narod na referendumu odabrati drukčije rešenje. Sjedinjene Američke Države su uveliko dizale ruke od plana i ponovo stavile u izgled vojnu intervenciju. Ni političke posledice ove odluke u Srbiji nisu bile manje burne. Odlukom NSRS bila je zadovoljna samo Srpska radikalna stranka, dok ju je Srpski pokret obnove označio kao samoubilačku. Demokratska stranka se zalagala za potpisivanje plana, dok je Demokratska stranka Srbije apelovala na tri predsednika da zajedno sa bosanskim Srbima formulišu minimalne uslove za potpisivanje plana.²⁵ Sa druge strane, mitropolit Amfilohije je smatrao da „U ovom

²³ Biljana Plavšić, *Svedočim*, Banja Luka 2005, 218–220.

²⁴ *Večernje novosti*, 27. april 1993.

²⁵ Saopštenja političkih stranaka u: *Politika*, 1, 2. i 3. maj 1993, 6.

trenutku, našu dušu, kao što je naš jezik čuvao i sačuvao Vuk Karadžić, jedan njegov prezimenjak sa Plavšićkom, novom kosovkom devojkom, sa Krajišnikom – čuvaju nas i našu dušu, jer su ove noći krenuli svetolazarskim putem. Opređelili su se, kao i car Lazar ... za carstvo nebesko.“²⁶ U međuvremenu, zapadna štampa je objavila potencijalnu listu meta za NATO avione na srpskim položajima.

Od Atine do Pala – krah Vens-Ovenovog plana

U takvoj situaciji kopredsedavajući Mirovne konferencije, Sajrus Vens i Dejvid Oven, odlučuju se za poslednji pokušaj i u dogovoru sa grčkom vladom zakazuju završnu rundu pregovora o planu u Atini, u kojoj 1. maja delegacije predvode Ćosić, Milošević, Bulatović, Karadžić, Tuđman, Izetbegović i Boban. Pored kopredsedavajućih, dočekuju ih premijer Konstantin Micotakis, Vensov naslednik Tornvald Stoltenberg i specijalni izaslanici SAD i Rusije, Redžinland Bartolomju i Vitalij Ćurkin. Daljim razrađivanjem Severnog koridora i drugih detalja plana učinjeni su poslednji napori da se izađe u susret težnjama bosanskih Srba, i ostalo je na delegacijama iz SRJ da privole Karadžića da potpiše celovit mirovni plan.²⁷ Vreme je isticalo. Dobrica Ćosić tvrdi: „Bila je to prava politička drama. Najmanje deset časova u mom apartmanu mučili smo jedni druge istim argumentima. Milošević, Bulatović i ja bili smo čvrsto rešeni da primoramo Karadžića, Koljevića, Krajišnika i Buhu da potpišu Vens-Ovenov plan. Bosanci su se junački opirali (...) Milošević je bio okrutan i neverovatno uporan da slomi Karadžića i njegove drugove; kao ris je kružio oko stola u trpezariji ... Karadžić, Koljević, Buha, Krajišnik – bleđi i unezvereni, ko zna da li su spavali, očajnički uporni (...) Do početka konferencije ostalo je još samo dvadesetak minuta, Micotakis nam je saopštio da će Izetbegović i Tuđman napustiti hotel i Atinu ako konferencija ne počne tačno u trinaest časova. Stao je iznad Karadžića, izvadio svoje zlatno naliv-pero i spustio ga pred njega, čekajući potpis. I Karadžić je izvadio svoje naliv-pero i stavio ga na „papir“, ali nije potpisivao. Sagao je glavu i ćutao (...) Nas trojica, Milošević, Bulatović i ja, u horu smo vikali: „Potpiši, Radovane! Potpiši!“. Radovan je ćutao, zagledan u „papir“, nepomičan, natušten. Onda je muklo progovorio: „Potpisaću ga, ali uz uslov da ga odobri naša Skupština“. I svojim perom potpisao je Vens-Ovenov plan.“²⁸

²⁶ *Borba*, 30. april 1993.

²⁷ Izveštaj generalnog sekretara UN o aktivnostima Međunarodne konferencije u bivšoj Jugoslaviji, S/25709, V. Petrović (prir.), *n. d.*, tom II, 67–71. Videti i: David Owen, *Balkan Odyssey*, Indigo, London 1996, 157–164.

²⁸ D. Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 369–370.

Karadžićev potpis, međutim, nije bio bezuslovan. Služeći se već oprobanom strategijom, on je uslovio pristanak na mirovni sporazum ratifikacijom svog parafa na sednici Narodne skupštine Republike Srpske, unapred zakazane za 5. maj. Atinska konferencija se zatvara na brzu ruku, a počinje intenzivan medijski rad na pripremi terena za ratifikaciju ovog potpisa. *Politika* još u svom uskršnjem četvorobroju jasno stavlja čitaocima do znanja da dolazi do velikog prestrojavanja na političkoj sceni Srbije na kojoj samo radikali i dalje zagovaraju odbijanje plana.²⁹ Da se ništa ne prepusti slučaju, isti list izdaje i vanredno izdanje pod naslovom „Preokret u Atini u rešavanju bosanske krize“.³⁰ U lobiranje za prihvatanje plana uključila se putem Drugog dnevnika i državna televizija koja se „u tom poslu odrekla ljutih komentatora. Vidljiva je bila iznenadna zainteresovanost za posledica sankcija (...) Za masovno pretrčavanje od rata do mira bilo je većini u Srbiji potrebno tek nekoliko dana ili sati.“³¹

Iza ovog medijskog paravana nastavlja se koordiniran pritisak na rukovodstvo bosanskih Srba, u koji se uključuje i vojni vrh SRJ, nastojeći da iskoristi svoj uticaj na generala Mladića. Sa njim se 4. maja sastaju Momir Bulatović, načelnik Generalštaba VJ Života Panić i generali Vojvodić i Simonović. Panić upozorava: „Danas sam razgovarao sa Ćosićem i Miloševićem. Plan je potpisan u poslednjem momentu, i svi strahuju da Skupština ne donese neku odluku koja bi bila od velike štete po srpski narod. Svi smo za to da Skupština prihvati potpis. Ako si ti spreman da podržiš, posle Karadžića ti da uzmeš reč jer se ona mnogo sluša. Bitno je da se dobije u vremenu. Mi više uslova za rat nemamo, moramo uzeti predah! (...) Ako se ne usvoji plan, odoste vi, ode Jugoslavija, a Srbija ode na Beogradski pašaluk.“ U laskanju i pritiscima Paniću se pridružuje i Momir Bulatović: „General Mladić je ličnost bez hipoteke i od najvećeg je uticaja na srpski narod, veći i od Karadžića. Klinton je sve potpisao, samo treba da kaže kreni sa intervencijom.“³² Mladić se ne izjašnjava. Na sastanak dolazi pravo sa referisanja o stanju na frontu, tokom kojeg je od svojih oficira mogao da čuje da „ima reagovanja u vezi potpisivanja V-O plana“ (kapetan Jovo Rožić). Obavešten je i da „pripadnici Korpusa pozdravljaju odluku Skupštine RS o odbijanju Plana V-O“, referiše mu se o „zabrinutosti boraca posle potpisivanja V-O plana“ (pukovnik Radivoje Tomanović), kao i da „borci komentarišu konferenciju u Atini i ističu da nema nikakvog

---

²⁹ *Politika*, 30. april, 1, 2. i 3. maj 1993.

³⁰ *Politika*, 3. maj 1993.

³¹ *Otvoreni dnevnik: Posao za generalnog*, Borba, 3. maj 1993; *Vreme (ne)uspelog pretrčavanja*, Borba, 9. maj 1993.

³² UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, P01483, *Sastanak 4. 5. 1993*, www.icr. icty.org

povlačenja“ (pukovnik Jovo Blažanović).³³ Njegov stav će za neko vreme ostati nepoznanica, kao i stav političkog rukovodstva Republike Srpske.

I tako su ponovo sve oči uprte na hotel Rajska dolina na Jahorini kraj Pala, gde se od jutra 5. maja okupljaju poslanici i rukovodstvo Republike Srpske. Dolazi i Mladić sa delom vojnog vođstva, kao i predsednici opština, pojedini crkveni velikodostojnici i brojni novinari. Tamo hitaju i predsednici SRJ, Srbije i Crne Gore sa svojom svitom, pa i grčki premijer Micotakis, u nameri da utiču na skupštinsku odluku. Sednica koja je trajala čitav dan i dobar deo noći predstavljala je kulminaciju sukoba unutar srpskih političkih elita. Na njoj je Karadžić obrazložio svoj atinski potpis na krajnje dvosmislen način, nevoljno preporučujući ratifikaciju: „Plan koji je vama dobro poznat, u osnovi je katastrofalan (...) Pritisci su vama potpuno jasni i vidljivi i oni su od najbrutalnije vrste. Prijeti se potpunim uništenjem srpskog naroda na ovim prostorima (...) Propagandna mašinerija i mašinerija koja je postavila ovu stvar na nezaustavljive šine nasilja teško može da se zaustavi, osim našim prihvatanjem Vens-Ovenovog plana. (...) Ja sam uslovno stavio paraf na taj plan u Atini, djelujući pod velikim pritiscima, no potpuno svjesno (...) Taj plan nam daje mogućnost da kao srpsku nacionalnu teritoriju uknjižimo 43% prostora, što nikada na ovim prostorima nismo imali (...) Ja moram da vam preporučim da verifikujete ovaj plan jer su realne opasnosti koje su se nadvile nad nama ogromne. Ono što gubimo je takođe ogromno (...) Na vama je da odlučite.“³⁴

Plan su mnogo direktnije podržali gosti, Micotakis, Ćosić, Milošević i Bulatović. Ćosić je rekao: „Naravno, plan koji stoji pred vama, uslovi koji se nama nude kao uslovi mira, nisu razume se idealni. Oni su čak i bolni. Ali, oni su takvi da nam daju uslove da ono što nismo postigli na bojištu, u rovu, da postignemo u miru.“ Milošević je bio još energičniji: „Da odmah kažem, smatram da odluka za mir nema alternativu (...) i uveren sam i nadam se da će ova Skupština imati i mudrosti i hrabrosti, da takvu odluku donese.“³⁵ Međutim, kada su poslanici uzeli reč, ubrzo je postalo evidentno da je raspoloženje usmereno protiv mirovnog plana. Poslednju šansu da se plan usvoji pokopao je general Ratko Mladić, koji se obratio poslanicima pokazavši im dve karte: „Ja bi želio u ime Glavnog štaba i Vojske Republike Srpske da dam neka moja viđenja situacije (...) Moramo malo da dočaramo sadašnje vrijeme prisutnima. Ne vide to svi kao mi vojnici iz blizine. Gospodo, ovo je faktička situacija juče u 12 sati na prostorima bivše BiH. Ovo je

---

³³ UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, P01483, *Referisanje organa GŠ VRS*, 3. 5. 1993.

³⁴ Stenografske beleške sa 30. zasedanja NSRS, u: V. Petrović (prir.), *n. d.*, tom II, 108–113.

³⁵ Isto, tom II, 121, 124.

rezultat nametnutog rata srpskom narodu, ne samo na prostorima bivše republike BiH, ovo je rezultat našega rukovodstva, našega naroda i naše vojske. A ovo je karta Vens-Ovenovog plana (...) Ovu mapu su crtali predstavnici Vatikana i oni koji su planirali raspad Jugoslavije.“ Listu optužbi na račun međunarodne zajednice završio je konstatacijom: „Ja vam se zahvaljujem na pažnji, ovo nisam izneo da bi uticao na vašu odluku. Vojska RS i naš narod znaju da će naši poslanici učiniti sve da zaštite svoj narod“³⁶ Ubrzo je zasedanje prekinuto da bi se održala sednica poslaničkog kluba SDS-a, na kojoj je ugušen i poslednji otpor odbijanju plana. „Tamo nam nije bio dozvoljen pristup“, seća se Momir Bulatović. „Uzalud smo tražili (Milošević najupornije) da i na tom mjestu kažemo poslanicima što smo mislili da bi im koristilo. Govorili su da to nije potrebno i da se ne brinemo. Sve će biti u redu i plan će biti prihvaćen. Uz zakusku i piće ali u političkom smislu kao posljednji nevažni šrafovi u mehanizmu, čekali smo da se završe konsultacije, kako bi se nastavila sjednica Skupštine. Umjesto nastavka, uslijedio je kraj.“³⁷

Uzalud je posle toga ponovo uzimao reč Ćosić: „Mi draga braćo, više nemamo sredstava da vas pomažemo, ja vam kažem s punom odgovornošću i teška srca! (...) Narod u ogromnoj svojoj većini nema više vere u nastavak rata, u smisao tog rata pred užasnim učenama i pred mogućnošću i realnošću vojne intervencije.“ Uzalud je i Milošević ponovo uveravao: „Ne odustaje se od cilja! (...) Da li plan predstavlja postignuti cilj? Naravno da ne predstavlja (...) U mnogo čemu je postignut, ali ne do kraja. Ali da predstavlja put na konačnom cilju naravno da predstavlja.“³⁸ U konfuznoj i pomalo haotičnoj atmosferi Skupština je sa 51 za, 2 protiv i 12 uzdržanih glasova odbila da osnaži atinski potpis Radovana Karadžića i velikom većinom je glasala za odluku da se ovo pitanje reši na referendumu. Nezadovoljni odlukom, odmah po okončanju sednice Pale demonstrativno napuštaju Milošević, Bulatović i Ćosić. Beogradska televizija i štampa glasno kritikuje odluku skupštine, a tako se postavlja i najveći deo srpskih političkih partija, uz bučni izuzetak Srpske radikalne stranke.³⁹ Slobodan Milošević čini sve da uveri Zapad da je njegova podrška Vens-Ovenovom planu bila iskrena, pa tako rukovodstvu bosanskih Srba biva privremeno uskraćen ulazak u SRJ, i Drina postaje, makar na kratko, granica. Nastaje prvo ozbiljno razmimoilaženje između srpskih elita.

---

³⁶ Isto, tom II, 203–212.

³⁷ Momir Bulatović, *Pravila ćutanja*, Niš 2005, 162.

³⁸ V. Petrović, *n. d.*, tom II, 216, 228.

³⁹ Videti reakcije štampe u V. Petrović (prir.), *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, tom II, 247–258.

Zaključna razmatranja o policentričnom karakteru srpske političke elite

Dani posle odbijanja plana nisu doneli vojnu intervenciju od koje su strahovala rukovodstva Srbije i SRJ. Bosanski Srbi su bolje procenili neodlučnost Zapada. Hazardirali su i prozreli blef. Učvršćeni u uverenju da ih samo nepomirljivost približava ostvarenju cilja i održava na vlasti, održaće sličan odnos prema pregovaračkom procesu i u naredne dve godine, prilikom rasprava o drugim mirovnim predlozima. Tako će se obrazac po kojem je odbijen Vens-Ovenov plan, karakterisan nepopustljivošću bosanskih Srba i svađama sa Beogradom ponavljati sve do rasapa ove strategije u drugoj polovini 1995. Sticao se utisak da srpska politička elita vešto simulira razdor da bi dostigla maksimalan rezultat, taktikom koju je najbolje sročio sam Radovan Karadžić, obraćajući se Miloševiću krajem avgusta 1995: „Trebalo bi ići na dva koloseka – vi da radite što radite i da kažete da smo mi ljudi ljudi, a mi da radimo na svom koloseku.“⁴⁰ Da li je onda moguće da je i čitav rascep unutar srpskih političkih elita oko Vens-Ovenovog plana predstavljao smišljenu inscenaciju? Ovog mišljenja je Florans Artman, koja smatra da „Slobodan Milošević nije mogao prihvatiti Vens-Ovenov predlog. Ali, ako ga odbije, izgubio bi svako poverenje kod međunarodne zajednice (...) Valjalo mu je pribeći lukavstvu kako bi podstakao zapadne sile da napuste svoj plan i odu još dalje u etničkoj podeli Bosne i Hercegovine.“⁴¹ Lukavstvo je po njoj bilo u tome što je Milošević simulirao pristanak na plan, dok je sa druge strane ohrabrivao generala Mladića da svojim nastupom učvrsti poslanike u nepopustljivom stavu prema planu i tako ga sahrani uz minimalnu međunarodnu štetu po Srbiju. Drugi istraživači se ipak uglavnom slažu u oceni koji iznosi Džejms Gau, da je „uprkos zajedničkom dugoročnom programu, Milošević bio uveren da plan mora biti ratifikovan, makar iz taktičkih razloga.“⁴²

Premda u lavirintima srpske ratne politike ne treba olako odbacivati nijednu interpretaciju, sva je prilika da na pitanju Vens-Ovenovog plana nije bilo dvostruke igre. Iako Milošević nije iza sebe ostavio mnogo pisanih tragova, oni koji su dostupni, poput stenografskih beležaka sa Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, pokazuju, kako u januaru, tako i u aprilu, da je uveravao rukovodioce bosanskih Srba, ponekad rečnikom koji se graničio sa pretnjom, da ne postoje alternative prihvatanju Vens-Ovenovog plana. Sličnog mišljenja o njegovom stavu su naučnici i političari koji

---

⁴⁰ UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, *Sastanak srpskog rukovodstva*, Dobanovci, 25. avgust 1995, P01489, www.icr.ict.org

⁴¹ Florans Artman, *Milošević. Dijagonala lauffera*, Beograd 2001, 210.

⁴² J. Gow, *Triumph of the Lack of Will*, 247.

su iz Srbije budno pratili razvoj događaja.⁴³ Naravno, budući da je održan niz sastanaka na kojima nije vođen zapisnik, možemo se nadati da će objavljivanje novih dokumenata osvetliti ove odnose, kao i da će suđenje Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću podstaći nova tumačenja složenih relacija unutar srpskih političkih elita, koje nisu bile statične i menjale su se od situacije od situacije.⁴⁴ U međuvremenu ponešto govore i naknadne interpretacije predsednika SRJ, Crne Gore i Srbije, koji ističu svoju posvećenost Vens-Ovenovom planu. Njegovim usvajanjem, tvrdio je Dobrica Ćosić, „zastavilo bi se krvoproliće, ne bi došlo do ovolikog egzodusa, ne bi se Srbi iz Krajine iselili, ostali bi i u Sarajevu. To je bio ogroman događaj i propuštena prilika.“⁴⁵ Momir Bulatović ističe da je „u svim fazama dorade i prilagođavanja ponuđenih rješenja, jugoslovenska strana imala krajnje pozitivan pristup.“⁴⁶ I Slobodan Milošević je u Haškom tribunalu nastojao da maksimalno iskoristi svoja istupanja iz prve polovine 1993. Ispitujući baš lorda Ovena, upitao ga je: „Pa vi ste sami rekli, lorde Oven, da smo proveli sate u argumentovanju razloga da se prihvate ti mirovni planovi. Da li vi smatrate da je trebalo da upotrebimo silu protiv Republike Srpske?“ Oven je odgovorio „Pa ne mislim da je bilo neophodno da vi upotrebite silu, ja mislim da je ono što je trebalo da uradite je da prekinete dostavu goriva i da prekinete bilo šta drugo, osim obi ne humanitarne pomoći. Da prekinete dostavu municije, da prekinete, obustavite saradnju kao i mnogo drugih stvari.“⁴⁷ Ovim se otvara istinsko istraživačko pitanje: zašto Milošević nije to uradio, ukoliko je stremio prihvatanju plana? Da li nije hteo, ili nije mogao to da uradi?

Da bi se to razumelo potrebno je ukazati na neke elemente koji proističu iz dosadašnjih saznanja o policentričnom karakteru tadašnje srpske političke elite. Odbijanje Vens-Ovenovog plana, kao i mnoge druge epizode ovog perioda potrebno je kontekstualizovati u okvire političkih ograničenja u kojima su funkcionisali uzajamno zavađeni kreatori srpskog ratnog projekta. Nesporno je, naime, da niko od tadašnjih srpskih vođa nije bio oduševljen Vens-Ovenovim planom. Plan je stavljao tačku na ideju pripajanja Srbiji teritorija Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom, što je bio neskriven cilj rukovodstva Republike Srpske, kao i prikrivena nada rukovodstava sa druge strane Drine. Plan je takođe onemogućavao teritorijalno

---

⁴³ Razgovor sa Dušanom Janjićem u Berlinu (12. januar 2008), Živoradom Kovačevićem (8. jun 2010) i Vesnom Pešić u Beogradu (7. oktobar 2010).

⁴⁴ Primer ovakvog pristupa je temeljna analiza Nine Caspersen, *Contested Nationalism. Serb Elite Rivalry in Croatia and Bosnia in the 1990s*, Berghahn Books, New York 2010.

⁴⁵ S. Đukić, *Lovljenje vetra*, 227.

⁴⁶ M. Bulatović, *Pravila ćutanja*, 158.

⁴⁷ Ovaj deo Ovenovog svedočenja na Miloševićevom suđenju reprodukovan je u: V. Petrović, *n. d.*, tom I, 280–281.

spajanje srpskih provincija i formiranje kompaktnog srpskog entiteta, što je Dobrica Ćosić smatrao kriminalnom nepravdom. Za razliku, međutim, od prekodrinskih Srba, rukovodioci SRJ su imali jasan uvid u štetu koju državi nanosi međunarodna izolacija. Strepeli su takođe od mogućnosti oružane intervencije i pokazali su spremnost da žrtvuju dugoročne ciljeve potrebi trenutka.

U ovom podvajanju veliku ulogu su igrali motivi unutrašnje politike. Kako primećuje Slava Đukić, „Vens-Ovenov plan je bio jedini zajednički projekat sa kojim su se saglasili Ćosić i Milošević.“⁴⁸ Njihov sukob je u maju 1993. bio u podmakloj fazi, i doveo je do smenjivanja Ćosića u Saveznoj skupštini već 31. maja 1993. U ovoj uzajamnoj borbi odnos prema ratu u BiH igrao je ogromnu ulogu. Obojica predsednika su morala paziti na svoj javni imidž. To je zahtevalo, sa jedne strane, neprestanu deklarativnu podršku mirovnom rešenju i borbu za ukidanje međunarodnih sankcija, ali je iziskivalo i jasno solidarisanje sa borbom bosanskih Srba. Upravo zbog toga ni Ćosić, koji je i intimno simpatisao rukovodstvo sa Pala, niti Milošević, koji ga je prezirao, ali i zazirao od bliskih veza koje su uspostavili sa Ćosićem, nisu sebi dozvolili da učine sve da do mira dođe. Da se nisu zadržali na ubeđivanju, da su prekinuli sve veze sa bosanskim Srbima i zapretili potpunim zatvaranjem granice na Drini, šanse za usvajanje plana bile bi daleko veće. Za Ćosića, međutim, to nikada nije bila opcija, dok je politička šteta koju bi mu takva opcija nanela odvrćala Slobodana Miloševića sa takvog kursa.

U ovaj raskorak ugradili su se lako rukovodioci Republike Srpske, koji su uveliko gradili sopstveni politički projekat. Analogno je postupalo i vojno rukovodstvo Republike Srpske, zanemarujući upozorenja svojih kolega iz Vojske Jugoslavije. Shvatajući da postaju više od pukih eksponenata politike Beograda, i da u biti Srbija postaje talac svojih dotadašnjih ratno-huškačkih strategija, bosanski Srbi nisu bili spremni da se na mig iz Beograda odreknu sopstvenih ratnih ciljeva. Ako je Slobodan Milošević imao dvostruku strategiju, imao ju je i Radovan Karadžić. Naoko popuštajući pritiscima iz Beograda, on se oslanjao na Skupštinu Republike Srpske, čiji je stav redovno isticao kao presudan za sudbinu mirovnog procesa. Ovaj pseudodemokratični stav imao je taktički karakter. Skupština je isprva korišćena kao poslednje sredstvo za odbijanje međunarodnog pritiska, a zatim je upotrebljena da bi se neutralisao pritisak iz Beograda. Tako se otvorio proces među srpskim političkim elitama u kojem je propao Vens-Ovenov plan, a sa njim i mogućnost da se rat skрати za dve i po strašne godine.

---

⁴⁸ S. Đukić, *Lovljenje vetra*, 227.

Vladimir Petrović

RELATIONS WITHIN SERBIAN POLITICAL ELITES AND THE COLLAPSE
OF VANCE-OWEN PEACE PLAN FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The article examines the relations within Serbian wartime leaderships in the first half of 1993, during negotiations about peace plan for Bosnia and Herzegovina known as Vance-Owen plan. On the basis of available archival material and published sources, the analyzed positions of political and military leaders of Federal Republic of Yugoslavia, Serbia, Montenegro, Republika Srpska and Republika Srpska Krajina reveal growing cleavage which culminated with renouncing of the peace plan, suggesting hence the need to research polycentric aspect of Serbian wartime policy and the complex character of relations between its leaders.